

DORIVOR LIMONO‘T (MELISSA OFFICINALIS) O‘SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI

¹Ashurova Lobar, ²Boymirova Muyassar

¹Denov tadbirkorlik va pedagogi instituti Biologiya ta‘lim yo‘nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14210289>

Annotatsiya. Bu maqolada dorivor limono‘t o‘simligining hayotiy shakli, o‘simlikning morfologik tuzilishi, dorivor xususiyati, inson hayotidagi ahamiyati, undan oqilona foydalanish va undan damlama tayyorlash usullari haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: xlorogen, rozmarin, ferul, protokotex, triterpenlar, flavonoidlar, lyuteolin-7-glikozid, geraniol, linalool, nerol, famesol, limonel, pulegol, geranial, neral, nevroz, bronxial astma.

Аннотация. В этой статье написано с жизненной формой лекарственного растения лимон, морфологическим строением растения, его лечебными свойствами, его значением в жизни человека, его рациональным использованием, а также способами приготовления настоек из него.

Ключевые слова: хлороген, розмарин, ферул, протокодекс, тритерпены, флавоноиды, лутеолин-7-гликозид, гераниол, линалоол, нерол, фамесол, лимонел, пулегол, гераниал, нерал, невроз, бронхиальная астма.

Abstract. In this article, get acquainted with the life form of the medicinal lemon plant, the morphological structure of the plant, its medicinal properties, its importance in human life, its rational use, and the methods of making tinctures from it.

Keywords: chlorogen, rosemary, ferul, protocotex, triterpenes, flavonoids, luteolin-7-glycoside, geraniol, linalool, nerol, famesol, limonel, pulegol, geranial, neral, neurosis, bronchial asthma.

Melissa officinalis L. – Dorivor limon o‘t-yasnotkadoshlar – Lamiaceae (labguldoshlar – Labiateae) oilasiga kiradi. Melissa (L) turkumi birinchi marta 1753-yilda K. Linney tomonidan aniqlanib fanga kiritilgan holda. Melissa officinalis L 2000-yildan ortiq vaqt davomida dunyoning ko‘plab mamlakatlarida xalq va ilmiy tabobatda muvaffaqiyatli qo‘llanilgan[1]. Birinchi marta dorivor limono‘t buyuk olim Teofrastning “Historia plantarium” asarida tavsiflangan.

Tarqalishi. Dorivor limono‘t 2 ming yil avval O‘rta Yer Dengizi (Fors ko‘rfazigacha bo‘lgan hududlar), Qora dengiz va kichik Osiyo hamda Shimoliy Afrika mamlakatlarida madaniylashtirilgan. O‘simlikning asl vatani Markaziy va Janubiy Yevropa, Balkon, Eron, Shimoliy Afrika, Shimoliy Amerika hamda Ukraina, Kavkaz va O‘rta Osiyo hisoblanadi. Ayrim hududlarda o‘simliklarning o‘shish areallari dengiz sathidan ming metr balandlikkacha ko‘tariladi. Dorivor limono‘t namlik ko‘p miqdorda bo‘lgan mintaqalarda shuningdek, hattoki mayda shag‘alli va mayda toshli tuproqlarda ham o‘sadi. Biroq yuqori ishqorli muhitdagi tuproqlarda o‘sa olmaydi. O‘zbekistonning Toshkent va Surxondaryo viloyatlarida uchraydi [4]. Botanik tavsif: Ko‘p yillik, sertukli, 30-60 sm balandlikdagi o‘t o‘simlik. Poyasi bitta yoki ko‘p, qaramaqarshi shoxlangan. Barglari tuxumsimon, biroz o‘tkir uchli, ser tukli (ustki tomonidan), arrasimon qirrali bo‘lib, qisqa band bilan poya va shoxlarida qarama – qarshi o‘rnashgan. Oq rangli, tukli, ikki labli, gullari gul bandi bilan barg qo‘ltig‘ida joylashib, to‘p gulni hosil qiladi. Mevasi 4 ta yong‘oqcha. Mahsulotning tashqi ko‘rinishi: Mahsulot 30 sm.gacha uzunlikdagi shoxlangan, serbarg va to‘rt qirrali poya bo‘laklari, barglar va gullar aralashmasidan tashkil

topgan. Barglari tuxumsimon, o'tkir uchli, yirik arrasimon qirrali bo'lib, uzun bandi yordamida poya va shoxlarida qarama-qarshi joylashgan. Gullari uzun, tukli gul bandli va osilgan ko'rinishda bo'lib, siyrak to'pgulga joylashgan. Kosachasi tikanli tishli, gultojisi ikki labli, oq rangli.

Kimyoviy tarkibi. Yer ustki qismi tarkibida 0,01-0,33% efir moyi, C vitamini, karotin, fenilkarbon kislotalar (kofe, xlorogen, rozmarin, ferul, protokotex va boshqalar), triterpenlar, flavonoidlar (lyuteolin-7-glikozid va boshqalar), 5-10% oshlovchi va boshqa moddalar, urug'ida 20-27% yog' bor. Limono'tning efir moyi geraniol, linalool, nerol, famezol va ularni sirka kislotasi bilan birikmasi, limonel, pulegol, geranial, neral va boshqa terpenlardan tashkil topgan [2]. Dorivor limono't o'simligini yetishtirish texnologiyasi. Dorivor limono't o'simligini O'zbekistonning barcha tuproq-iqlim sharoitida ekib o'stirish mumkin. O'simlikdan yuqori hosil yig'ib olish uchun unga sho'rlanmagan, mexanik tarkibi o'rtacha, unumdor, dukkakli va g'allasimon ekinlardan bo'shagan yerlarni tanlash tavsiya etiladi.

1-rasm: Dorivor limono't o'simligining umumiy ko'rinishi.

Dorivor limono'tni bir dalada 5 yilgacha saqlab hosil olish mumkin. O'simlik ekiladigan yerlarni kuzda 25-28 sm chuqurlikda sifatli qilib haydaladi. Haydash oldidan gektar hisobiga 20-30 tonnadan chirigan mahalliy go'ng va 50 kg dan fosfor o'g'iti bilan oziqlantiriladi. Ekish oldidan yerlarni tekislash, bir yillik va ko'p yillik begona o'tlar urug'ini kamaytirish maqsadida uzunasiga ko'ndalangiga diskali borona bilan 6-8 sm chuqurlikda yumshatiladi va molalash lozim bo'ladi. Limono't yorug'sevor, namsevar va ko'p yillik o'simlik bo'lganligi uchun urug'idan yoki shingillarini bo'lib ekish yo'li bilan ko'paytiriladi. Limono'tni mart oyining oxiri yoki aprel oyining boshlarida tuproq harorati 12-15 C bo'lganda ekiladi [3].

Urug'lar sabzavot ekadigan seyalkalarda 2-3 sm chuqurlikda ekiladi. Urug'lar tuproqqa bir tekis tushishi uchun donador superfosfat bilan aralashtirib ekiladi. Gektariga 6 kg urug' sarflanadi. Agar tuproqda nam yetarli bo'lmasa urug'larni unib chiqishi uchun sug'orish jo'yaklari tortilib tezlik bilan sug'oriladi. Urug'lar ekilgandan keyin maysalar 10-12 kunda unib chiqadi. O'simlikda 3-4 ta chin barg hosil bo'lganda qator oralari yumshatiladi va 20-25 sm oralig'ida 2-3 tadan o'simlik qoldirib yagona qilinadi. Dorivor limono'tni shonalash davrida gektar hisobiga 30 kg dan azot va 20 kg dan kaliy o'g'iti bilan oziqlantiriladi. Vegetatsiya oxirigacha o'simlik 9-10 marta sug'oriladi. Har 3-4 marta sug'orilgandan keyin, o'simlik oralari kultivatsiya qilinadi va begona o'tlardan tozalanadi. Limono't iyun-avgust oyida gullaydi, mevalari iyul-avgustda yetiladi. Uning xom ashyolari (yer ustki qismi) iyul-avgust oylarida o'rib olingandan keyin, azotli, fosforli va kaliyli o'g'itlar bilan oziqlantiriladi va sug'oriladi.

2-rasm: Dorivor limono‘tning chin barglari.

Limono‘tning xom ashyosi juda nozik bo‘lganligi uchun tezlik bilan quritilmasa sifati buziladi. Ikkinchi yili erta bahorda oralari yumshatiladi va begona o‘tlardan tozalab vegetatsiya davomida gektar hisobiga 70 kg azot, 50 kg fosfor, va 30 kg kaliy o‘g‘iti bilan oziqlantiriladi, hamda 7-8 marta sug‘oriladi. Dorivor limono‘t ekilgan maydonlarning gektaridan 1 tonnagacha barg yig‘ib olish mumkin.

Dorivorlik xususiyati. Limono‘t dorivor preparatlari Ibn Sino aytishicha, yurakni mustahkamlaydi va unga yordam beradi, shuningdek, traxoma, xiqichoq tutish, og‘izdan yomon hid kelishi va boshqa kasalliklarni davolaydi. Xalq tabobatida limono‘t bilan nevroz, bronxial astma, ayollardagi toksikozlik, klimaks, yurak urushining buzilishi va boshqa kasalliklar davolanadi. Limono‘t damlamasi klinik sharoitda sinovlardan o‘tgan va uni tibbiyot amaliyotida tinchlantiruvchi va qon bosimini pasaytiruvchi vosita sifatida qo‘llashga O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi tomonidan ruxsat etilgan. Limono‘t (limon balzami yoki melissa) – dorivor o‘simlik bo‘lib, qadimdan tibbiyotda keng qo‘llaniladi. Uning bir nechta dorivorlik xususiyatlari mavjud. Limono‘t asabiylik, uyqusizlik va stressni kamaytiradi. Uni ko‘pincha sedativ (tinchlantiruvchi) vosita sifatida choy yoki damlamalar shaklida ishlatishadi. Ushbu o‘simlik antiviral va antibakterial xususiyatlarga ega bo‘lib, shamollash, gripp kabi kasalliklarga qarshi foydali. Limono‘t ovqat hazm qilish muammolari, qorin dam bo‘lishi, ko‘ngil aynishi va oshqozon og‘riqlarida foydalidir. U hazm qilish jarayonini rag‘batlantiradi. Melissaning foydali moddalar yurak urishini tinchlantirishga va qon bosimini pasaytirishga yordam beradi. Limono‘tning yallig‘lanishga qarshi xususiyatlari bor, bu esa teri kasalliklari va yallig‘lanish bilan bog‘liq muammolarni davolashda yordam beradi. 6. Antioxidant xususiyatlar: Bu o‘simlik tanadagi erkin radikallarni kamaytirishga yordam berib, organizmni qarishdan va kasalliklardan himoya qiladi. Limono‘t choyi yoki damlamasi dorivor sifatida keng qo‘llaniladi, ammo uni muntazam iste‘mol qilishdan oldin shifokor bilan maslahatlashish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, dorivor limono‘t antioksidantlar va vitaminlarga boy bo‘lib, inson sog‘lig‘ini yaxshilash va energiya darajasini oshirish uchun tabiiy vosita sifatida keng qo‘llaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘. Prator, Q. Jumayev. Yuksak o‘simliklar sistematikasi. Toshkent – 2003
2. M.A. Jo‘rayeva –Dorivor o‘simliklar atlas. Toshkent nashri 2019.

3. .E.T. Berdiyev, M.X. Hakimova, G.B. Mahmudova – O‘rmon dorivor o‘simliklari. Toshkent-2016.
4. Sodikova, D. G., Xalmuratov, M. A., Hamroyeva, M. K., Mardonov, S. U., & Toshmirov, S. E. (2024). Ecology of micromycetes of higher plants of the Denov Arborary. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 105, p. 06003). EDP Sciences.